

ELİSABETH CRAVEN

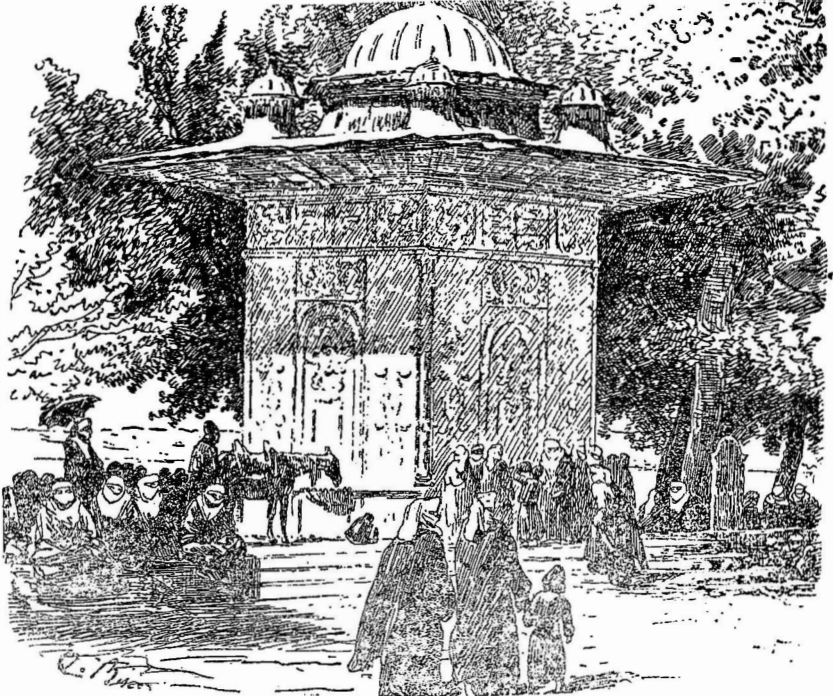
1786 DA

TÜRKİYE

Türkçeye çeviren

Reşat Ekrem Koçu

*İçinde tabiat üzerinden yapılmış C. BİSEO'nun
23 resmi vardır*

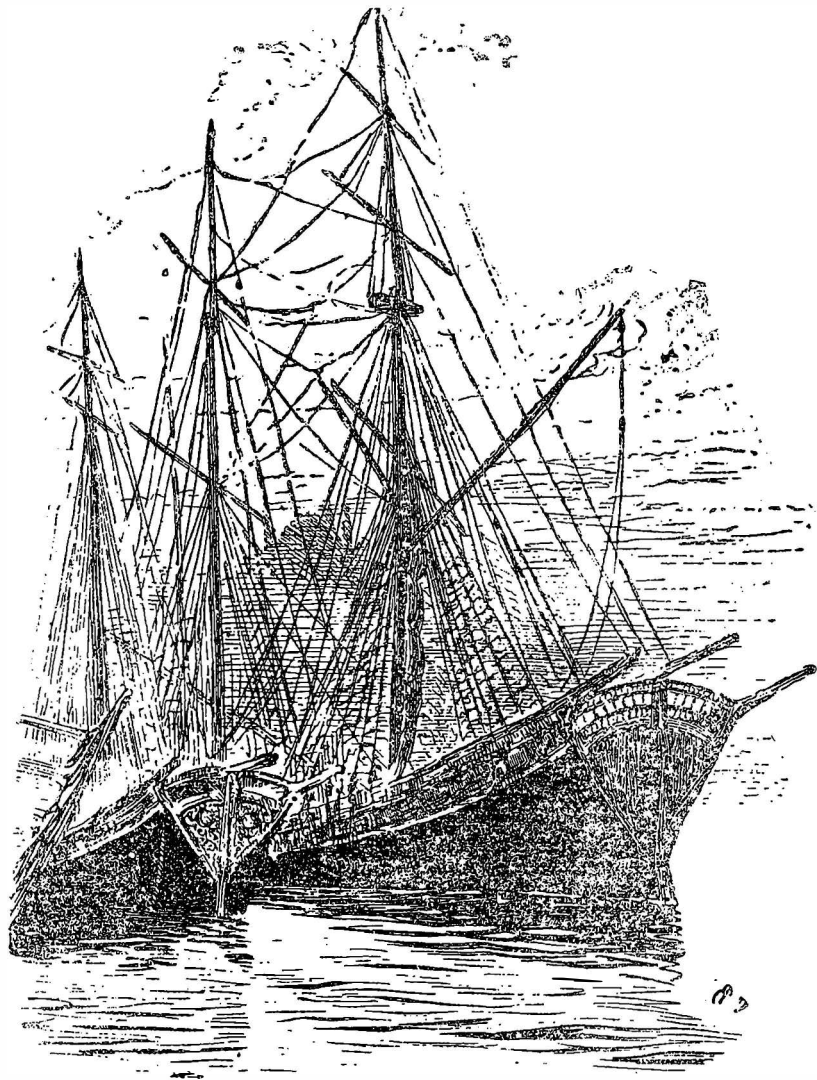

SERTEL MATBAASI

Ankara Caddesi No. 67

1 9 3 9

Üniversite kütüphanesinin direktörü
Bay Fehmi'ye derin hürmetlerle

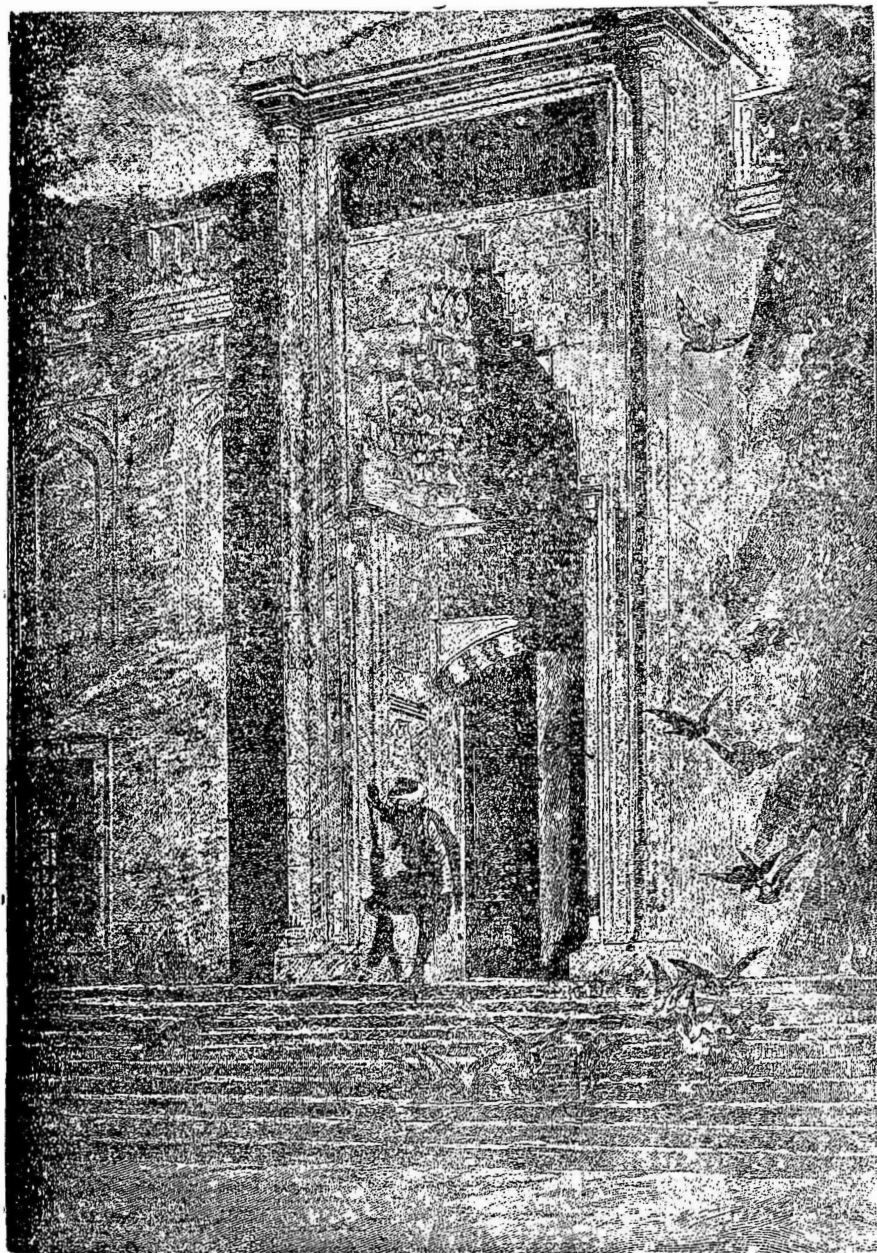
Türk gemileri

Sütçüler

Elisabeth Craven 1750 de doğdu. 1882 de öldü. Lord Craven'den boşandıktan sonra küçük Alman hükûmdarlarından Anspach - Baireut margrafi Frederic ile evlendi. Prens Frederic, Prusya Kralı Büyük Frederic'in yeğeni idi. Sahip olduğu iki Prensligi 1791 de Prusya Kralına satarak zevcesile beraber İngilterede yerleşmiş ve 1806 da ölmüştü.

Elizabeth, ilk kocasından ayrılacağı sırada uzun bir seyahate çıkmıştı. 1785 haziranından 1786 ağustos sonlarına kadar geçen zaman içinde Lion, Marsilya, Ceneve, Piza, Floransa, Polonya, Venedik, Viyana, Varşova, Petersburg, Moskova üzerinden Kırima, Kırimdan İstanbula geldi. Buradan Yunanistana kadar gidip geldikten sonra Bulgaristan, Eflâk, Transilvanya üzerinden Anspach'a gitti. Bu seyahat esnasında da Prens Frederic'e seyahat mektupları gönderdi. Ben, bu mektupların içinden memleketimizi alâkadar eden bazı parçaları 1786 da Türkiye adı ile lisanımıza naklettim. 1786 nisanından temmuzu sonuna kadar Türkiyede bulunan Elizabeth Craven'den bir asır kadar sonra İstanbula gelmiş bir İtalyan ressamının, C. Biseo'nun tabiat üzerinden yapılmış birkaç resmini de, yine bir vesika telâkki ederek bu kitaba ilâve ettim.

Sultanahmet camii'nin kapusunda

Kırından İstanbula

1786 nisanının on üçünde Kırından ayrıldım. Gemimiz uygun bir rüzgâra yelken açmıştı. İki gün gittikten sonra rüzgâr kesildi. Üç gün üç gece deniz ortasında çalkandık durduk. Nihayet yağmurla beraber tekrar esmeye başlayan şimal rüzgârı bizi harekete getirdi. Yağmur Türkiye sahillerini görmemize engel oluyordu. Yirmi dört saat Boğaz ağzını seçemedik. Nihayet Büyükdere önünde demir atık. Ertesi gün, kayık ile karaya çıkarak M. Bukalow'un evine gittik. Fakat Beyoğlundaymış. Oraya da diğer bir Türk kayığı ile gittik.

İstanbulun insanı hayran eden görünüşünü M. Gibbon'un tarihinde okuyun. Onun o nefis ve muhteşem tablosunu pek zayıf bir şekilde kopya etmekten başka bir şey yapamıyacağım: Kayalıklar, yeşillikler, eski hisarlar, modern köşkler, minareler, vadilerde ulu çınarlar, bu canlı ve neşeli sahil boylarında kayıklar ve bir insan kalabalığı...

Türkler tabiatın güzelliğine o kadar hürmet ediyorlar ki, evlerini yapı-cakları yerde bir ağaç bulunursa, ağacı kesmiyorlar da evlerinin içinde ağaca bir yer ayırıyorlar. Ağaç dallarını, çatılarının en güzel bir süsü sayıyorlar.

Sahil boyunca her körfezde birçok Türk gemisi görünüyor. Direkleri ağaçlara karışmış, göze çarpan lâtif bir görünüş.

Ben M. de Bukalow'un yanında bulunurken Fransız elçisi M. de Choiseul Gouffier'nin adamı gelerek efendisinin davetini bildirdi.

De Choiseul bir kıymet ve zarafet külçesidir. Fransız sefarethancisine yerleşmekle iki türlü hâz duydum. Altı aydanberi hasta olan elçi, benim yüzümden ziyaretleri kabul etmiye başladı. Gezintilere çıktı. Bu da iyileşmesine yardım etti.

M. de Choiseul yanına bir artistler grubu topladı. Onlara Asya ve Av-

rupa'nın elân yeryüzünde duran harabelerinin yağlı boya tablolarını ve resimlerini yaptırtıyor. Bunların içinde M. Casas'ın adını zikretmeliyim. Resimleri adını ölmez yapacaktır. Kont dö Choiseul 'ün koleksiyonu da ken-

Bir Tatar

di çeşidinde eşsizdir. Fransız sefarethanesi yarı kârgir, sağlam bir bina. Halbuki bu memlekette evler, bir tiyatro dekoru kadar hafif yapılır. Pencerelerimden Halici, Marmarayı, Adaları ve sarayın bir kısmını görüyorum.

Bir gün Padişahı gümüş bir tahtın üzerine oturmuşken gördüm. Ya - nındakiler de bahçenin tahta kanapelerine oturmuşlardı. Manzara muhte - şem idi. Bu bahçe kanapeleri hafif, yaldızlı ve zarif bir şekilde nakışlı idi. Sefarethanede çok güzel bir teleskopumuz var. Bununla Osmanlı ihtişa - mını pek mükemmel seyrediyoruz. Sultanın sakalı siyah, yüzünü çok genç gösteriyor. Bununla beraber, bu kadar uzaktan, solgun yüzü ile olan teza - dı da seçiliyor. Gümüş tahtında oturduğu köşk, Boğaziçinin pek çok olan diğer kasırlarına benziyor.

Beyoğlu ve İstanbul sokakları gayet dardır. Araba ile geçilmez. Her katta pencereler yolun üzerine doğru çıkar. O suretle ki, evin katları yük - seldikçe evlerin üst katlarında oturanlar, yolun iki kenarındaki iki evden uzanıp elele tutuşabilirler. Türk, dört adımlık bir yere dahi at ile gider. Kayıktan çıkan bir adamın, dört esir tarafından yedilen bir ata birkaç sa - niyelik bir yol için bindiğini kendim gördüm.

Sokaklarda erkekler kadar kadınlar var. Fakat bir mummyaya benzi - yorlar. Gırtlaklarından topuklarına kadar vücutlarını örtüp saran esvaba ferace diyorlar. Renkleri koyu yeşil. Ferace altında erkek ve kadın, Pren - ses ile cariyeye farkedilmez. Kadınların bu kadar hür ve emin bulundukları bir memleket-görmedim. Evinin Harem kapısında yabancı bir çift kadın pa - pucu gören koca içeri girmez. Ama, bir başka erkek bir kadın kıyafetinde gelmiş olamaz mı?

Sokaklarda gezintiye çıkacağım zaman ben de aynı kıyafete gireceğim. Yolda, Türk kadınları yüzü açık kadın gördüler mi, tahkir ederlermiş!

Sokağa çıktığımda elçinin tahtirevanına biniyorum. Tahtirevan ile beraber altı Türk gidiyor, evvelâ iki Yeniçeri daima önden gitmede, yol açmaktır. Fakat sokağa daima böyle merasim ile çok çıkacağımı sanmı - yorum. Sahilde ise elçinin kayığını daima bana hazırlanmış buldum. Lon - dra'nın kira arabaları gibi İstanbulun da kayıkları var. Hepsi pek lâtif bir şekilde yapılmış, oymalar, altın yaldızlar, nakışlar içinde, hafif ve güzel. Türk kayıkçılar mükemmel kürek çekiyorlar. Öyle ki, çoğu genç ve güzel bu kayıkçıların canlılığı ile şehir sekenesinin umumî ataleti bir tezat teş - kil ediyor. Ben, şilteye uzanıp ağzında çubuk ile iş gören nalbant gördüm! Öylelerini gördüm ki, deniz kenarında oturuyor, gökyüzünde uçurtmala - rı yahut ta kayıklara binip dolaşan çocukları seyrederek sabahtan akşama kadar koca bir günü geçiriyorlar.

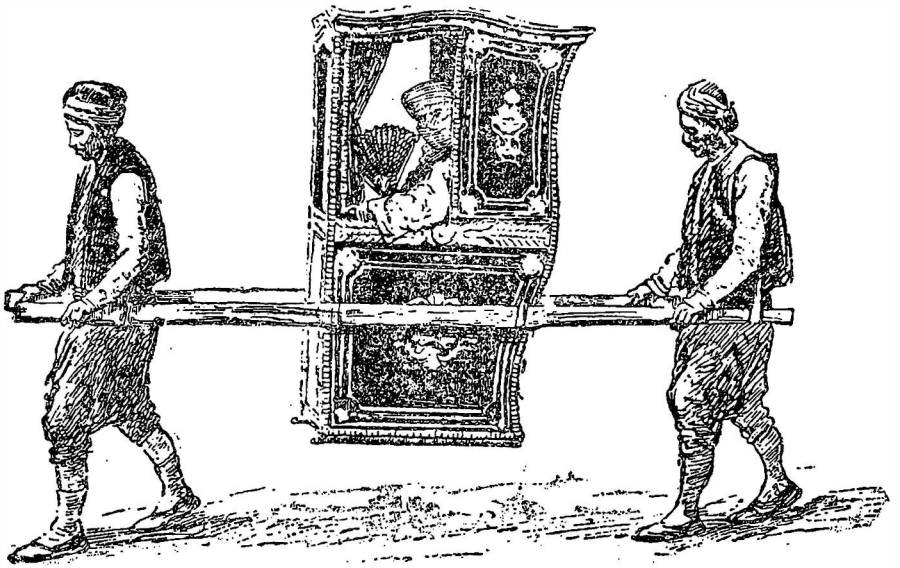
Osmanlı vükelâsına gelince, hep cahil adamlar. Veziri âzam, vaktile şimdiki Kaptanpaşa olan Hasan Beyin kayıkçısı imiş. Hasanın kendisi de vaktile Cezayirde bir köle imiş. Entrika burada insanı her mevkie ulaştırı - yor. Versailles'de bile bu kadarı yoktur. Mevki için bir insanın soyunun ve

kıymetinin rol oynamadığı bu memlekette buna karşılık, devlet ricali olanların kafaları kolaylıkla kesiliyor.

Kaptan Paşanın hükümdar üzerinde büyük bir nüfuzu var. O İstanbul'dan çıktığı zaman Padişah kendisini tehlikede sanıyor. Cesur ve şiddetli bir adam. Bir yangında vazifelerini gayretle yapmadıkları için ibret olmak üzere dört Yeniçeriye ateşin içine attıran bu adam, yanında köpek yerine bir aslan gezdiriyor. Hattâ bir gün aslanı divana bile götürür. Nazırlar dehşet içinde kalırlar. Bir kısmı pencereden atlayıp kaçır. Bir taneisinin de bu sırada bir yeri kırılır. Kaptanpaşa o gün divanda tek başına kalır.

Sokakta Türk Kadını

Tahtirevan

İstanbul

Galatayı İstanbuldan ayıran limandan, Haliçten bahsetmeliyim.

Her iki şehrin lâğımları buraya dökülür. Gümrükler, salaş dükkânlar, mahzenler ve gemi tezgâhları, kalafat yerleri Halicin sahillerine sıralanmıştır. Şehrin her çeşit pisliği limana atılır. Bunları kaldırmak için hiçbir şey yapılmıyor. Sahillerinde rıhtım yoktur. Bununla beraber, cereyanlar sayesinde liman kendi kendine temizleniyor. Halicin yüzü daima temizdir. En büyük tüccar gemilerini alabilecek kadar da derindir.

Liman, gerisine doğru ilerledikçe daralıyor. Nihayetinde de bir küçük dere var. Orada köşkler yapılmış. Ağaçlar dikilmiş. Her cuma Türkler kafil kafil geliyorlar. Ulu bir çınar altına kilimler yayıp yemek yiyorlar. Kahve, tütün içiyorlar.

Buradaki ulu çınarların güzelliğini anlatamam. Bu dere boyunda erkeklerden ayrı olarak kadınlar da görünüyor. Kadınlar buraya kira arabalarıyla geliyorlar. Bu Türk arabaları yaysızdır. Bir gün bunlardan bir tane kiralayıp bir kıy gezintisine çıkmıştım. Fakat az sonra yere inmiye mecbur oldum. İçimin dışına gelmesinden ise altı millik yeri yaya gittim.

Buraya geldiğimdenberi bütün elçiler benim için balolar, ve öğle ziyafetleri veriyorlar. İmparatorun elçisinin zevcesi Madam d'Herbert çok sevimli kadın, kendisini sık sık görüyorum. Hollanda elçisinin zevcesi de mükemmel bir kadın. Kendilerine sorduğum binlerce suale cevap veren bu nazik insanları bulduğumdan ötürü bahtiyarım.

Burada bir İngiliz tüccarının benim Fransız elçisine misafir olmama çok sinirlendiğini öğrendim. Bu adam, eğer elçi M. R. Ainstie'nin evi bana kifayet etmiyorsa, kendisinin çok yeni konağını bana tahsis edeceğini, bir İngiliz Lordunun zevcesinin Fransız elçisi yanında kalmasının milli

Türk Kadını

ayıp olduğunu söyledi. İngiliz tüccarların hakkımda büyük hürmetleri var.

M. de Bukalow İstanbulda kaldığım müddetçe kalmak üzere bir piyano gönderdi. M. de Choiseul'de odama pedallı bir harp koydurttu.

Bu memleket sihirli güzelliği ile, iklimi, yeri, yapısı ile bir yer cennettir. Fakat korkunç bir âfeti var: Veba.

Tophaneye gitmiştik. Sahilde küçük tahta kayık iskeleleri var. Bu iskelelerden birine yaklaşırken Türklerle dolu bir kayık geldi. Kayıkta bir cenaze vardı. İşleri pek acele olacaktı ki, M. de Cloiseul ile beni ellerile bir kenara ittiler. Bunun üzerine elçi dehşet içinde kaldı. Sebebini sordum. Bu adamın vebadan ölmüş olacağından hiç şüphesi olmadığını söyledi.

Altı ay hiçbir yere çıkmamış bir adam için nekadardaki kötü bir tesadif.

Burada mezarlıklar pek çok, Beyoğlu ile İstanbulun etrafını sarmış. Biribirine karışmış kabir taşları ile ağaçların hazin bir görünüşü var. Kabir taşlarının hepsine bir sarık şekli verilmiş. Sarıkların farklarından ölü-
nün memuriyeti, hal ve vakti anlaşıyor. Mezarlıktaki ağaçlar asla kesile-
mez. Hattâ dalları bile budanamaz. Alabildiklerine serpilip büyürler. Ku-
ruyup yıkılırlar. Mezarlıkların hududu da yoktur. Birçoğu bir iki mil uza-
nır. İnsanı düşündürmek için bu mezarlıklar, Türkler için de ecnebler için
de gezip dolaşılacak yerlerdir. Ama, kabirlerden birçoğunun vebalı bir

Habeş bacı

naaşı sakladığı hatırlatacak olursa buralarda gezinmek pek doğru olmasa
gerektir.

Padişahı camie giderken gördüm. Cami, saray kapısından birkaç adım
ötede olduğu halde muazzam bir alay tertip edilmişti. Yola iki sıralı Yeni-
çeriler dizilmişti. Alay ile camie geçenler de yüz elli kişi kadardı.

Padişah gümüşü bir ata binmişti. At iki kişi tarafından çekiliyordu.
Arkasından da oğlu geliyordu. Prens bana iyi huylu görünmedi. O da be-
yaz bir ata binmişti. Padişahın başı üstüne elmaslı yeşil bir şemsiye tutu-
yorlardı.

Kalabalık bir kafil ile Kaptanpaşanın zevcesini ziyarette gittim. Bu

ziyaret şöyle oldu. M. de Choiseul bütün elçilerin zevcelerine ve bana, İstanbul'dan bir mil uzaktaki çiftliğinde, Kaptanpaşanın zevcesini ziyarete gitmemizi söyledi. Katar halinde arabalara binip gittik.

Ev ve bahçesi yeni idi. Fakat gayri muntazam bir plâna göre yapılmıştı. Elçiler ve diğer erkekler bahçede kaldılar, gezindiler, biz kadınları ise başka bir daireye götürdüler.

Evvelâ alt katta mahzen gibi bir taşlığa girdik. Sonra bir merdivenden çıkarak bir takım koridorlar geçtik. Birçok odaların kapıları açıktı. İçinde dikkate değer hiçbir şey yoktu. Bazılarında ise yanyana oturmuş iki üç kadının görünüyordu. Bir dairenin nihayetinde genç ve güzel bir kadın gördük. Başının sargısı elmaslar içinde idi. Korkunç bir zenci kadının kucasına oturmuştu. Bunun, Kaptan paşanın baldızı olduğunu söylediler. Bize önce hayret ile baktı, sonra korktu ve zenci kadının kolları arasına atıldı.

Nihayet, şimdiye kadar gördüklerimizin hepsinden büyük bir salona getirdiler. Kaptan paşasının zevcesi orada idi. bizi büyük bir nezaketle kabul etti. Orta yaşta bir kadındı. Muhteşem giyinmişti. Etrafında birçok kadınlar vardı. Yanında küçük kız evlâtlığı vardı. Onu da pek muhteşem giydirmişlerdi.

Bizi kapıdan karşılayamadığından dolayı özür diledi. Geldiğimiz zaman kocasile beraber yemekte imiş. Bize şerbet, kahve, reçel çıkarttı Fakat kendisinden izin alıp ayrılmakta acele ediyorduk. Erkeklerimiz bahçede sıkılacaklardı.

Bu haremnden daha temiz bir yer düşünülemez. Her taraf hasır döşeli, rengi uçuk sarı, salonlarda moble olarak çepeçevre konulmuş şilte ve yastıklardan başka bir şey yok: Hepsi beyaz pamukludan yapılmış, perdeler de aynı kumaştan.

Mensup olduğum cinsin tabii duygusu olan en ufak bir kıskançlığa kapılmadan diyebilirim ki, Türk kadınlarının esvapları harikulâde lâtif.

Kaptan paşanın zevcesi zengin sırma işlemeli saten bir meşlah giymişti. Mu meşlah elmaslarla süslenmişti. Altında iki sıra mücevher ve incilerle müzeyyen bir kemer vardı. ,

Bu kıymetli yükün altında insana iki kat olacaktı gibi geliyordu. Saçlar ince ince örülüp, omuzlara dökülür. Yahut hotozun etrafında toplanır. Türk kadınlarının çoğu, yaratılıştan çok güzeldirler. Fakat aklık ve kızılığı çok kötü kullanıyorlar. Kaşlar, iki kalın rastık çizgisinin altında kaybolmuştur. Dişler de cigaradan kararmıştır. Omuzlar umumiyetle düşüktür. Çocukluklarından itibaren bağdaş kurup oturmakdan bacaklarının tenaşübü bozulmaktadır. Yabancılarla sordukları şeyler basittir: Ev-

li misiniz? Çocuklarınız var mı? İyi misiniz? İstanbulu seviyor musunuz?

Türk kadınları vakitlerinin büyük bir kısmını süslenmek ile yahut hamamda yıkanmakla geçirirler. Sıcak su, adalelerinin elâstikiyetini bozuyor. On sekiz yaşında bir kadın iki misli yaşlı görünüyor. Erkekleri -miz haremde gördüklerimizi dinlemek için pek meraklı idiler. Avludan çıkarken arkamızdan bir ulak koşup geldi. Avlunun etrafında arabalarımızla dolaşmamızı rica etti. Kaptan Paşanın zevcesile diğer kadınlar bizi seyredeceklermiş. Bu gülünç gezinti teklifini pek tabîî olarak kabul etmedik. Bir hayli gülüştükten sonra Beyoğluna döndük. Arabalar Beyoğlunda ve İstanbulda o kadar hızlı yürüyemiyor. Sokaklar hiç kimseye ait olmayan köpeklerle dolu. Bu köpekler güneşe yattıkları zaman atlarla gezen Türklerin kendilerini çiğnememek için etraflarından dolaşmalarına o kadar alışmışlardı ki, uşaklarımız sık sık arabalarımızı durdurarak köpekleri kovuyorlardı. Bazan yüzlercesinin atılan süprüntüler için boğuştukları görülüyor. Merhamet ile verilen şeyler hepsinin beslenmesine yetmiyor, çoğu açlıktan ölüyor.

Karacaahmet

İstanbuldan Paros Adasına

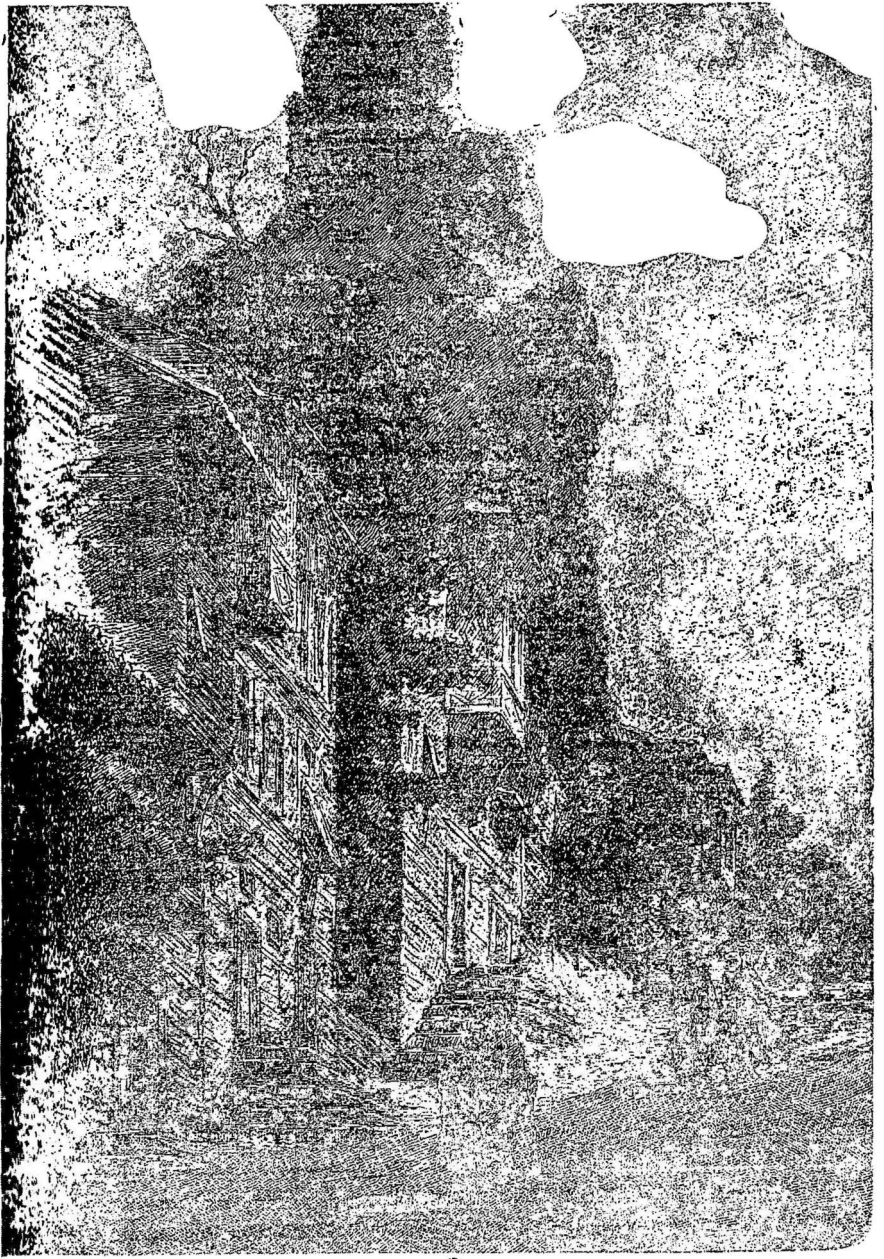
İstanbullular için yeni bir şey olmayan çok korkunç bir hâdiseye şahit oldum.

Kaptan Paşanın donanma ile beraber Mısıra gidişini seyretmek için Boğaza gitmiştim. Ertesi gece İstanbulda müthiş bir yangın çıktı. Galiba bu yangını Kaptan Paşanın taraftarları çıkartmış, maksatları da gözde - sinin İstanbulda bulunduğu sırada şahsının emniyet altında bulunmadığını Padişaha anlatmak imiş. Bu çeşit manevralar burada olağan şeylermiş. Sabahın üçüne kadar yangını seyrettim. Evler kibrit gibi yanıyorlardı. Tahatları o kadar kurumuştu. Yangın müthiş bir karışıklığa sebep olmuştu. Deniz kenarında çıktığı halde, Yeniçeriler söndürmek için pek o kadar gayret göstermediler. Altmıştan fazla ev yandı.

Padişah korkmadığını göstermek için, kıyafetini değiştirip ve bir sandal kiralayıp yanında yalnız birkaç kişi ile sarayından çıkarmış. Donanmanın yelken açtığı zaman, Padişahın bu suretle sarayın arka kapılarından birinden çıktığını gördüm. Fakat ertesi geceki yangın onu tekrar korkutmuş.

Padişahlar Boğazın sahillerine birçok saraylar yaptırtmışlar. Fakat çoğu metrûk; kıymetli aynalar, möbleler rüzgârlar ve zaman ile her gün yıpranıyorlar. Bu metrûk saraylar, kasırlar yıkılmıyor, eşyaşına da doku - nulmuyor, hepsi harap olup mahvolmağa bırakılıyor.

Türkler çok âlicenap ve gayet zengindirler. Babîâli ricalinden hepsi bir elçi ile yahut mevki sahibi bir yabancı ile görüştükleri zaman mu - hakkak bir hediye verirler. Fakat bu hediyelerle M. de Choiseul zengin olmuş değildir, zira kendisine verilen hediyelere iki misli ile mukabele etmektedir. Bu incelik ve büyüklükle Kralının ve memleketinin şerefini korumaktadır. Fakat *** elçisi için aynı şeyi söyleyemeyiz.

Üsküdar'da bir sokak

Kadınlara karşı olan muameleleri bakımından Türkler örnek olmalıdır. Bir adamın başı vuruluyor, bütün evrakı, eşyası müsadere ediliyor. Fakat karısı rencide edilmiyor, kadının mücevherlerine el sürülmüyor. Bir saka, bir hamal karısının bile mücevherleri vardır.

Burada gözlerimi doyuran manzaraların bütün letafetine rağmen Yunanı ziyaret etmek istedim.

M. de Choiseul'den en uygun bir surette bir gemi kiralamak için fikrini sordum. Fakat mutat lûtfukârlığı ve zerafeti ile küçük *le Tarleton* firkateynini emrime verdi. Bu gemi İngilterede inşa edilmiş, Amerikada Fransızlar tarafından müsadere edilmişti. Kumandanı, elçinin dostu M. de Truguet, ufak tefek, nâmuslu ve çok sevimli bir adamdı.

M. de Choiseul'un sıhhati Bursa ılıcalarına lüzum gösteriyordu. Mudanya limanına kadar benimle beraber gidecekti. Elçi orada karaya çıktıktan sonra, gemi, istediğim yere doğru yelken açacaktı. Elçinin ressamlarından iki tanesini de yanıma alacaktım.

Bu vesile ile İstanbul rumlarından da bahsedelim. Rumlar arasında eski Yunan güzellerinin benzerlerine hâlâ rastlanıyor. Babiâli, Eflâk ve Buğdan Prensliklerine daima Rum beylerinden birini seçip gönderiyor. Bunlar orada üç yıl kalıyorlar ve İstanbula muazzam bir servet ile dönüyorlar. Bu para ile ilk yaptıkları iş, İstanbul civarında bahçeler, çiftlikler satın almak oluyor. Oralarda da uzun zaman emniyet içinde yaşıyorlar. Çoğu itham edilerek idam ediliyor.

Yeni bir Eflâk Prensini giderken gösterdiği alayı seyrettim. Muh-teşem oldu. Muhafızları, maiyeti, Babiâlinin maiyetine verdiği muhafızlar, sonra Prens, onun arkasından Yeniçeriler ve aşçılar geçtiler. En önden, iki sırık üzerine bağlanmış iki tuğ gidiyordu. Azıcık yaşlı olan Prens alayı seyretmek için durduğumuz pencereye baktı, başile bizi selâmladı. Alay çok uzundu. İstanbulda bundan daha güzelini de görmedim. Prensın adı Nicolas Morezzind idi. Aslen Naksos adasından idi.

Padişah'tan da bahsedeyim. Fevkalâde korkak, mütereddit ve cahil, Nazırlarının en küçük entrikalarını hükümsüz bırakmadan âciz bir adam. Kaptan Paşaya körü körüne itimat etmiş. Çok cesur olan bu adam Sultanın âdeta şahsî muhafızı gibi. Veliahtı ve yeğeni Selim, yirmi altı yaşlarında kadar imiş, sarayda kadınlar elinde terbiye edilmiş olmasına rağmen zeki olduğunu söylediler.

Mayısın on ikinci günü M. de Chaiseul ile beraber Tarleton'a bindik. Sefirin kalabalık hizmetçileri, benim seyahat arkadaşlarım ve zabitleri bu küçük yeikenlinin nasıl aldığına hayret ettim. Hava çok güzeldi. Prens adalarını solda bıraktık. Bu adalardan Bozburuna yirmi dört

mil, Bozburundan da Mudanyaya on üç mildir. Rüzgâr hafifti. Bu mesafeyi on yedi saatte aldık. Sevgili hastamızı indirdikten sonra tekrar yelken açtık ve denize henüz açılmıştık ki, şiddetli bir fırtınaya tutulduk.

Boğazı geçerken Kaptan Paşanın donanmasına rastladık. Bizim küçük firkateynimiz kendisini selâmladı, Kaptan Paşa da nezaketimize cevap verdi.

Çingene kızı

Midilli ve İpsara adalarını dolaşarak ve Sakızı solumuzda ve Miko-ne'yi sağımızda bırakarak Naksôs adasına geldik.

Naksôs kasabası pek sefil. Adalı bir kadını bayram esvabile görmek için tam dört saat bekledik. Dizlerine kadar inen gayet kısa bir gömlek eteklik vazifesini görüyordu. Bluzu işlemeliydi. Başı ve boynu elmaslarla incilerle, kıymetli taşlarla ve altınlarla süslenmişti. Hayatımda bu kadar gülünç bir kıyafet görmemiştim.

Kadına zahmetinden ötürü özürler diliyerek ayrıldık. Buradan küçük

Antiparos adasına geçtik. Meşhur mermer ocakları olan Paros adası hızasındadır. Eğer sihirli bir çubuğum olsaydı, bu nefis mermerlerden birçok kütleyi Londraya götürürdüm. Ve tevazuu yüzünden şöhreti yayılmış heykeltraş dostum Madam Damer'in ayakları altına kordum. İki Rum sürücünün yetdiği bir eşek sahilde beni bekliyordu. Hava çok sıcaktı. Arkadaşlarım yürüdüğüm takdirde rahatsız olacağımdan korkuyorlardı. Antiparos adasının meşhur mağarasını ziyaretten sonra Yunana döndük.

Ermeni kadını

Atina

Atina iç kalesinde Minerva mâbedi barut mahzeni imiş, bir kazada berhava olmuş. Muazzam heykel parçaları yerlerde yatıyor. Toprak üstünde bulunan bu heykel parçalarını rahatça toplayıp götürebileceğimi sanıyordum. Fakat heyhat! Küçük bir parmak, bir kulak parçası bile alamadım. İç kale muhafızı, nâmuslu bir Türk, dokundurtmadı. Bu mâbedin tarifine birçok eserlerde rastlanır.

Atina hamamları romatizmaya birebirdir. Fakat kadınlar bu kadar sıcağa nasıl dayanıyorlar. Fransız konsolosunun zevcesi Madam Gaspari ile, kadınlar hamamının soyunma yerine girdik.

Sedirlerin üstünde, kadınların bir kısmı saçını çözüyor, bir kısmı saç örtüyor. Bazıları tuvaletini tamamlamış, bir altın mil ile rastığını çekiyor.

Bir kelime ile, ben bu hamamda, Türk ve Rum kadınlarının vücutlarını, en saf, tabii hallerinden, derece derece, tuvalet ile değişerek nasıl bozulduğunu ve en sonunda ne şekle girdiğini gördüm.

Asıl hamamı teşkil eden iç salondaki kadınlar çıırılçıplak idiler. Hamamdan da haşlanmış gibi çıkıyorlardı.

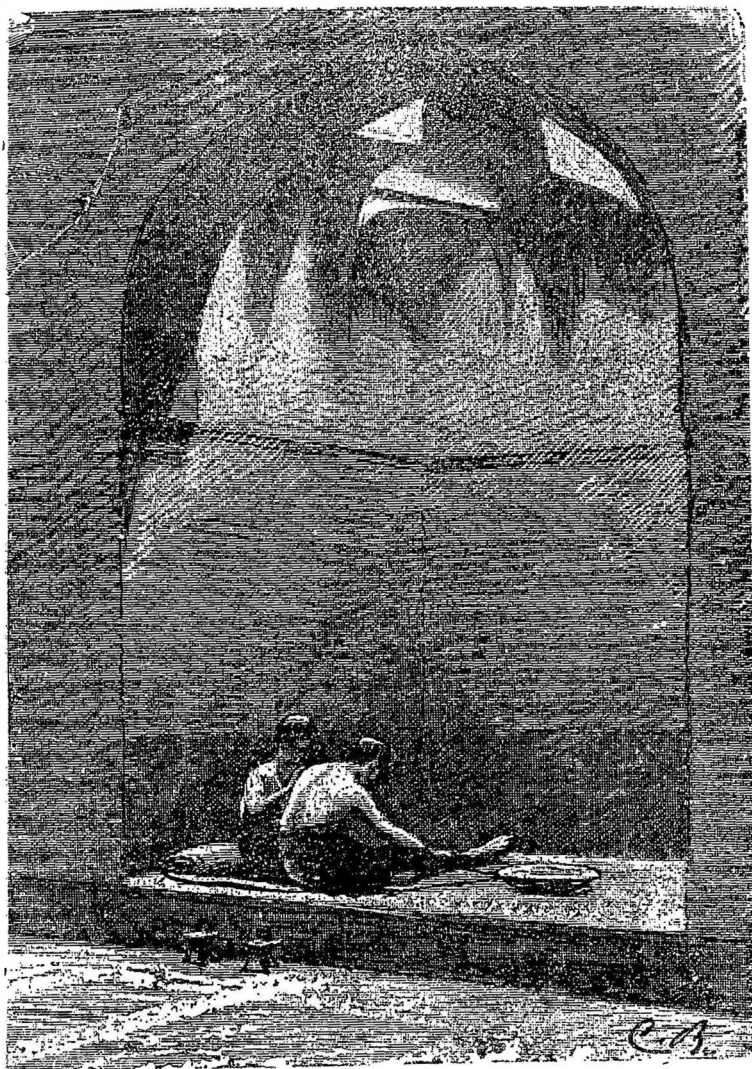
Hamam, kadınların en büyük eğlencesidir. Yıkanarak ve süslenerek hamamda beş saat kalıyorlar. Bu kadar tombul kadını bir arada görmemişim gibi bu kadar tombul kadınlar da görmemişim.

Pek kokot giyiniyorlar ve fevkalâde özeniyorlar. Soyunmamız ve yıkanmamız için çok ısrar ettiler. Madam Gaspari söyledi, güzel bir kadının yıkanmağa gelmesi, hamamda hâdise olur, güzelliği ifrat ile öğülmüş.

Akşama Atinalı genç kadınlar beni eski bir raksa, *Ariadne oyunu* na çağırdılar. İçlerinde en usta rakkase eline birçevre alıyor, diğer elini

ikinci rakkaseye veriyor, o da bir üçüncünün elinden tutuyor ve 11A... böyle el ele tutuşuyorlar... Bu suretle on on iki rakkase bir halka teşkil ediyorlar, Sonra, en başta bulunan eli çevreli rakkasenin hareketlerini taklit ve takip ediyorlar. Bunun ise gözleri yerde, adımları, musikiye uyarak, yaslı ve yeknasak bir hareketle atılıyor.

Ertesi gün Atinadan ayrılıyordum.

Hamam

Rum Kadını

Yunandan İstanbula

Yunandan dönüşte İzmir'e uğradık. Bu şehir bana şimdiye kadar gördüklerimin en canlısı geldi: Bir tüccar kalabalığı, güzel evlerin çokluğu, mütemadiyen gelen gemiler, yahut engine doğru biribiri arkasından yelken açan gemiler...

M. de Chaiseul'ü Mudanyaya bıraktıktan üç hafta sonra İzmir'den Bursaya geldim. Elçiyi bıraktığıma göre pek mükemmel buldum.

Bursa muazzam bir şehirdir. Sıcak suları pek çok. Hemen her evde bir hamam var.

İzmir'den Mudanyaya kadar olan seyahatim lâtif geçmişti. Tarleton, Akdeniz boğazının ağzına geldiği sıralarda idi ki, rüzgâr dinmişti. Kendimizi, Boğazı geçmek için cenup rüzgârını bekliyen her millete mensup gemilerden mürekkep muazzam bir filonun ortasında bulduk. Çok şükür ki, demir üstünde fazla kalmadık. Hafif bir rüzgâr çıktı. Bizim hafif yel-

kenlimiz bütün filoyu geride bıraktı. Bu gemilerin uzaktan görünüşü pek hoştu.

Doğruca elçinin Boğazdaki yalısına gittik. Bu yalı, diyebilirim ki, İstanbulun bu müthiş sıcak günlerinde en serin binasıdır. Deniz, duvarlarını yalıyor. Pencereden Boğazın Karadeniz ağzını görüyorum. On ile on bir arasında serin bir şimal rüzgârı başlıyor. Her gün muntazaman akşama kadar devam ediyor.

Boğazdaki hava cereyanlarının tuhaf bir neticesi olacak, şimal rüzgârı ile Boğazdan İstanbula giren gemiler geçerken, yanlarından, aynı zamanda esen bir cenup rüzgârı ile bir kısım gemiler de Karadenize çıkıyorlar. Bu gemiler arasında ise Türk balıkçı gemilerini seyretmek pek eğlenceli bir şey... Bazan cenup rüzgârı Boğaz akıntısını yenemiyor. O zaman balıkçılar, yelkenleri sarıp küreklere sarılıyorlar, yahut, körfezlerden birinde demir atıyorlar.

Kâğıthanede Türk Kadınları

Belgrad ormanı

Belgrad ormanına gitmiştim. Burada meşeler pek ilâhî bir azamet almışlar.

Hollanda ve İngiltere elçilerinin Belgrad ormanında birer evi var. Kendilerine bir öğle yemeğine gitmeyi vaadettim. Yaz sonunda bu kır evleri boşaltılıyor. Zira ormanda bir göl var. Yaz sonuna doğru bu göl buranın havasını ifsat ediyor, müthiş bir sıtma kaynağı oluyor. Gölün ucunda Padişahın bir kasrı var. Bazı değişikliklerle oldukça güzel olacak.

Türklerin oruç zamanı, Ramazan başladı. Geceleri, kahveler birçok küçücük fenerlerle donanıyor. Ramazanda, güneş battığı sırada, Boğazda bir kayık gezintisi pek lâtif bir şeydir.

Tarabya, Büyükdere, ve bütün diğer köylerde kayık sahile yaklaşıkça, evlerin içinde herkesin sofrası başında toplandıkları görülür. Etrafı kızarmış balık kokuları, kızarmış et kokuları ve diğer Türk yemeklerinin kokuları kaplar.

Elçinin sandalcıbaşı şayanı hürmet ihtiyar bir Türktür. Uzun beyaz sakallı, kırk yıldanberi Fransız sefarethanesi hizmetinde kürek çekiyormuş. M. de Choiseul Ramazan ayı içinde kendisine işinden izin verdi. Fakat bu izni, büyük güçlüklerle ve şiddetli emirlerle tatbik ettirebildi. Sandala bindiği zamanlar, oruçlu olduğu halde kızgın güneş altında günde yine birkaç saat kürek çekiyordu.

Türkler kahveyi iyi hazırlıyamıyorlar. Hem bulanık, hem hafif, hem de şekersiz içiyorlar. Yemen kahvesi İstanbul'a az geliyor. Türkiye'ye en çok kahveyi Amerikadaki adalarından Fransızlar getiriyorlar. Fransızların Türkiye'ye getirdikleri kahveden ne kadar çok kazandıklarını anlatmak için şunu söyleyeceğim:

Bir büyük caddede her elli adımda bir bir kahvehane vardır. Şehir-

de gezip dolaşan yahut misafirliğe giden Türkler ekseriya bir **fincan kah-**
ve içmek için buralarda otururlar. Bir adam, bu suretle günde **yirmi dört**
fincan kahve içer.

Fakir bir Türk oğlanı

M. de Bukalow Büyükdere'deki evinde bana muhteşem bir balo verdi. Bahçesi küçük bir park kadar büyük. İmparatorun elçisi M. d'Herbert'in

de yine Büyükderede bu kadar güzel bir evi ve güzel bir bahçesi var.

Bir sabah M. de Choiseul bana İshak Bey adında bir zatı takdim etti. Adını Pariste iken işitmiştim. Elçi, arkasında bu İshak olduğu halde odama girdi. Canlı, yakışıklı bir adam. Birkaç dakika oturduktan sonra ayaklarıma kapanarak eteklerimi öptü. Bna işlemeli bir ipekli çevre verdi. Petersburg ve Londrada da bulunmuş. Fakat Paristen bahsederken *Paradis Paris* diyor. Tekrar Parise dönmek istiyor. Serbestçe konuştu ve

Fakir bir Türk kızcağızı

mümkün olduğu kadar mükemmel konuştu.

Semlin ve Belgrat yoluyla dönmemeğe katî karar verdim. Dört yüz kadar haydut türemiş, yollar emin değildi. Bu kadar hayduda karşı hiç bir muhafız kıtası beni koruyamazdı. Haritaları iyice gözden geçirdim.

Tecrübeli seyyahların fikirlerini sordum. Bana en emin olarak **Bulgaristan**, Eflâk ve Transilvanya üzerinden Viyana'ya giden yol **göründü**, **Babâlinin** bir emirnamesi, seyahatimi fevkalâde kolaylaştırabilirdi.

Her akşam, elçinin çalgıcıları bize bir konser veriyorlar. Elçi yalı-sının önündeki denizde bu konserleri dinlemeğe üşüşen Rum kayıkları ile doluyor. Bu çalgıcıların hepsi Alman, M. de Choiseul'e Viyana'dan gönderilmiş. İtalyan ve Alman musikisinin en güzel parçalarını muvafakiyetle çalıyorlar. Rumlar da kayık gezintilerinde bir lir, bir keman, ve bir veya iki kitara alıyorlar ve bu sazlarla korkunç bir gürültü çıkarıyorlar, şarkı söylüyorlar. Pencerelerimizden taşan klârnet sesleri onları çekiyor, fakat birkaç dakika dinledikten sonra kafa silkerek beğenmiyorlar; sanki bizi yuhaya tutar gibi gürültülü, feci ahenklerine başlıyorlar ve bizim musikimizin kendilerininkinden çok daha aşağı olduğunu göstermek için yalının önünden uzaklaşıyorlar.

Türklerin selâmını, bizim reveransımızdan çok mânalı buluyorum; ellerini kalplerinin üstüne koyuyorlar ve hafifçe eğiliyorlar. Bu hürmetkâr selâma bir de tebessüm katılıyor.

Çerkes cariye

İstanbuldan Varnaya

M. de Choiseul ve İmparatorun elçisi beni ciddî olarak temin ettiler. ki, Vezirin kapı çuhadarlarından birini yanıma katmadan beni bırakmıyacaklardı. Babîâlîye müracaat ederek bir kapı çuhadarı istediler. Fakat şimdiye kadar bu adamların bir seyyahın yanına katıldığı vâki değildi. Bu taleple Babîâlî bir sürpriz karşısında kaldı. Şimdiye kadar emsali vâki olmuş mudur diye bütün eski kayıtların karıştırılması ile beş gün geçti. Nihayet iki dostuma bunun geçmişte hiç vâki olmadığını bildirdiler. Fakat berikiler taleplerinde ısrar etti.

En sonunda Vezir benim yanıma bir kapı çuhadarı katmağa muvafakat etti, fakat bu usulsüz vaziyete sebebiyet verdiğimden, benim böyle bir muameleye hakikaten lâîk olup olmadığımı anlamak üzere bu adamı Tarabyaya gönderdi. Lâkin bu adam benim aile asaletimi ve içtimai mevkiimi tahkik edecek değildi, sadece güzel miyim, değil miyim, onu görecekti.

Öğle yemeginden sonra M. de Choiseul maiyet efradının salonuna inmemi rica etti. İçeri girerken sarımtırak yüzlü bir Türk gördüm. Bir sedirin üstüne oturmuştu. Elçi, bunun, refakatime memur edilen çuhadar olduğunu söyledi. Beni iyice seyrettikten sonra izin alıp gitti.

Sonra M. d'Herbert gülererek söylemişti, üzerinde o kadar iyi bir tesir bırakmışım ki, Vezir açıkça, benim için elinden gelen her şeyi yapacağını söylemiş.

Rüzgârın kaldığı zamanlar kürek çekmek üzere Rum tayfalar ile iki Rum gemisi kiraladım. Bir Türk şehri olan Varnaya inecektim. Oradan atlar tutarak Silistreye gidecektim. Orada Eflâk Prensi benim için lüzumlu her şeyi tedarik edecekti.

Bir Alman arabası satın aldım. Elçinin döşemecisi büyük bir ustalık-

la arabaya küçük bir yatak yerleştirdi. M. de Choiseul'ün kâhyası ve mühendisi üstat M. Khauffer kendi elile yaptığı İstanbul ve civarını gösteren gayet güzel bir renkli harita hediye etmişti. De Choiseul de bir şişe gülyağı verdi. M. de Brintanneau da İstanbulda sureti mahsusada benim için yaptırılmış nakışlı bir Türk yelpazesini sundu.

İstanbuldan 3 temmuzda ayrıldım. Rumeli sahilinde şimal rüzgârı deniz yolculuğunu çok can sıkıcı bir hale koyuyordu. Rum tayfalarımın gevşekliği ve korkaklığı da bu can sıkıntısını fazlaletiriyordu. Zira Karaburun'u dolaşacağımız yerde bütün gece körfezde demir atıp yattılar.

Karaburun aynı ismi taşıyan körfezde denize doğru ilerlemiş bir kayaya parçasıdır. Türkler, bu kayanın üzerine bir kale inşa etmişler.

Bu sahil boyu fevkalâde lâtif. Birçok güzel körfezler ve limanlar sıralanmış. Karadenizde korkulu bir manzara, fırtına âlâmetleri olunca gemiler buralara sığınabilirler. Geceleri Agatopoli, Miolic, Vasiliko körfezlerinde geçirerek, en son gün, Rum gemicilerle bir hayli kavga ettikten sonra altı saatte on beş mil yolu zor ile aldirttim. Eğer onlara bıraksaydım yolum çok uzayacaktı.

Öyle sanıyorum ki, bir seyyah, yanına bir kapı çuhadarı katılmak şerefine nail olmazsa İstanbuldan Varnaya iki günde gidebilecektir. Zira, gemideki Türkler ve Rum gemiciler, bu adamın ehemmiyetli mevkiini bildiklerinden, benden ziyade ona hizmet ediyorlardı.

İstanbuldan hareketimin ertesi idi, sabah yemeği için küçük bir körfezde demir atmıştık. Çukulatam için uşağımdan sıcak su istedim. Uşak su kaydattığı güğümü bulamadı. O zaman tercüman sahilde bir kaya gösterdi. Kapı çuhadarı kilimini yaymış, oturmuş, çubuğu ağzında, benim için hazırlanan güğüm yanında, sıcak su ile âlâ kahve pişirmiş, rahat rahat içiyor. Bana ehemmiyet bile verdiği yok.

Eğer yolda başka yolculara rastlasak onu itibarlı bir büyük ağa, bebeni de onun cariyesi sanacaklar. Yolda gördüğüm yerler hakkında kendisine bir şey sorduğum zaman gayet kısa cevaplar veriyordu. Kemerimde taşıdığım gayet güzel, kıymetli iki İngiliz tabancası gösterdim, bir tescavüze uğrayacak olursam kendimi korumak için kullanacağımı söyledim.

Varnaya vardığımızda beni gayet sefil bir Rum evine götürdü. Hükmüne müracaat edeceğimi söyleyince beni başka bir eve götürdü. Orada uzun bir galeri ve birkaç odadan mürekkep iyi bir yer buldum. Pencerelelerinden limanı görünüyordu.

Çuhadarım hemen yerleşti: Kilimini yaydı, çubuğunu, kahve takımını, heybesini ve tabancalarını koydu. Varna sancağı Beyi, eğer arzu edersem bir muhafız Yeniçeri kıtası göndereceğini bildirdi.

Rum gemicilerim bütün yolculuğumuzda sadece çiroz yiyorlardı. Çiroz, şimdiye kadar tattığım balık konservelelerinin en lezzetlisidir.

Varnada yüklerim ve adamlarım için bir araba tuttum. Varna Beyi de yanıma bir Yeniçeri kıt'ası verdi.

Bir Zeybek

Varnadan Silistireye

Varnadan Silistireye giderken, ilk günün akşamı saat altıya doğru, bu ıssız, korkulu mıntakada, bütün gün yanımda giden Yeniçerilerin gecedan istifade ederek dört bir tarafa savuşup kaçtıklarını gördüm. Halbuki kendilerine aşıl o zaman muhtaçtım. Kapı çuhadarına bu anı savuşmanın sebebini sordum. Omuzlarını, silktili, hiç şüphesiz ki, Varna Beyinin emri ile gitmiş olacaklarını söyledi.

Bu kapı çuhadarı entrikacı, kalın kafalı, ihmalkâr bir adam.

Bir ovada arabacılar mola verdi. On dakika içinde ne oldu bilmem,

aralarında müthiş bir kavgaya tutuştular. Tercümanım vasıtasile öğrendim ki, arabacıardan biri üç beygir ile Varnaya dönmek istiyormuş. Kapı çuhdarım yine kiliminin üzerine oturmuş, çubuk içiyordu. Bu adamlar üzerinde nüfuzunu kullanarak, vazifesini yapmayı aklından bile geçirmiyordu. Müdahale etmesini rica ettiğim zaman «İnşallah inşallah» diye yine meseleyi Varna Beyinin emrile yapılmış gösterdi. Bunun üzerine tehdit ettim. Avusturya ve Fransa elçilerine kendisinden şikâyet edeceğimi, beygirlerin arabalara koşulması için arabacılara hemen emir vermesini söyledim. Bunun üzerine arabacılara seslendi, atlar koşuldu, yoluma devam ettim.

Bulgaristan yabani bir memleket, Tarlasını süren bir Türk gördüm, kuşağında tabancalar, omuzunda tüfek ve belinde kılıç vardı. Bazan da Türk çiftçilerin yanı sıra kendisini muhafaza eden bir veya iki Yeniçeri bulunuyordu.

Sıcak çok fazla idi. Her on dakikada atları çözüyorlar, eğer bulurlarsa, arabacılar bir ağaç gölgesine uzanıyorlardı. Geceleri de kervanlarla beraber konaklıyorduk. Adamlarım çalı çırpı topluyor, bana yemek hazırlıyorlar, ben de uyuşan bacaklarımı açmak için dolaşıyordum. Sonra arabama giriyor, kapısını dikkatle kapıyarak yatağıma uzanıyordum. Adamlarım arabamın altında toprakta yatıyorlardı. Sabahları da gün doğmadan yola çıkıyorduk. Çiy, bu memlekette o kadar bol düşüyor ki, güneşin ilk ışığında, sanki sudan çıkmış gibi görünüyorduk. Silistireye yaklaştığımızda bana bir yer bulması için kapı çuhadarıma önden gitmesini söyledim.

Silistirede bu adam ile aramızda yine bir münazaa çıktı. O, Bükreşe kadar benim ile beraber gelmek istiyordu. Ben ise kendisini buradan İstanbula yollamağa karar vermiştim. Sabahleyin Eflâk Beyinin göndereceği adamı arattım. Adam geldi. Fakat Türkün yanında kendisile istediğim gibi konuşamayacağımdan başka bir odaya aldım. Bana, at ve gemi, her ne istersem hemen tedarik etmek için Prensten emir aldığını söyledi.

Tuna üzerinde bulunan Silistire şirin bir kasaba. Buradan Eflâk hüdudu olan Karalash'a kadar gemi ile ineceğim.

Eflâk

Eflâk'a gelince benim için hazırlanmış atlar ve erzak ve bir muhafız kıtası buldum. Bundan sonrası, seyahattan ziyade seri bir yürüyüş oldu.

Karalash'tan itibaren bir hayli uzun olmak üzere Tuna boyunca takip ettik. Her çeşit hayvan sürüleri görölüyordu. Kır çiçekleri ile karışık en güzel yoncaları yiyorlardı. Açılmış bir yol yoktu. Fakat arazi taşsızdı, yerde, araba tekerleklerinin açtıkları oyuklar, çukurlar yoktu. Seyahat pek tatlı oluyordu.

Muhafızlarım Arnavut idi. Beni çabuk götürmek için at değiştirme usulleri ekseriya beni müteessir ediyordu. Zira, güzel bir ata binmiş bir köylüye rastladılar mı önleyip atından indiriyorlar, altındaki dinç hayvanı alıp bizim yorgun beygirlerden birini kendisine veriyorlardı.

Bükreşe gireceğim sırada, şehirden bir mil kadar ilerde bir miktar Yeniçerinin yolu tutmuş olduklarını gördüm. Benim adamlarımla bir kavga tutuştular. Bizi diğer bir yoldan şehre girmek için zorluyorlardı. Zira bu yol Prens'in emri ile kapatılmıştı.

Arabam bir Yunan manastırının kapısından girerken hayret içinde kaldım. Avluda arabamın etrafı her milletten bir kalabalık ile sarıldı. Fransız kıyafetinde bir adama «Rica ederim Mösyo, söyleyiniz neredeyim?» Diye sordum. Öğrendik ki, buraya karantina için getirilmişim, en az beş gün bekliyecektim. Manastırın başpapazı arabamın kapısına kadar gelerek yüzüme dikkatle baktı. Bir vebalı olmadığımı gördükten sonra geceyi geçirmek üzere bana Manastırın en güzel odalarından birini verdi. Ben de şehre vaziyetimden Prense haber vermek üzere adam göndermiştim. Prens'in beni bu manastıra getirdiklerinden fevkalâde üzülmüş olduğu haberile döndü. Manastır başpapazına ve arkadaşlarına teşekkür ederek şehre gitmek üzere iken, canlı, iri atlara koşulmuş altın yaldızlı bir araba geldi. Bir Türk sevis, her iki atı gemlerinden tutuyor -

du. Sırma esvaplı, eli âsalı bir mabeyinci ile Prensın kâtibi beni almağa gelmişlerdi. Bütün şehir seyre çıkmıştı. Sarayın birinci avlusuna kadar gayet ağır gittik. Burada bir kısmı Yeniçeri bir kısmı da Arnavutlardan mürekkep iki sıralı muhafızların arasından geçtik. İkinci avluda da kabul salonuna kadar, iki sıralı muhafızlar dizilmişti.

Bu salonun bir köşesinde bir sedir üstünde ve Türk kıyafetinde Eflâk Beyi oturuyordu. İstanbuldaki alayında kendisinin önü sıra götürülen tuğlar, muhteşem bir kılıç, miğfer ve diğer silâhlar burada başının üstüne asılmıştı. Tercüman vasıtasile evvelâ M. de Choiseul'ün sıhhatini, sonra Eflâkta bir müddet kalıp kalmıyacağımı sordu. Kahve ve reçel getirdiler. Müsaade almak için kalktığımda teşrifatçılarımdan biri kulağıma usulca oturmamı ihtar etti. Kulağıma korkunç sesler tırmalamağa başladı, şerefime muzika çalıyordu. Buna güleceğim tuttu. Ama teşrifatçım mütemadiyen «Allahşkına... Madam... Gülmeyiniz» diyordu.

Bu çok sürmedi. Sonra Prensese tarafından kabul edileceğim bildirildi.

Prensese, Türk kadınları gibi bağdaş kurmuş, etrafında on bir ile dokuz yaş arasında üç kızı, otuzluk bir kadın, ve pek güzel bir kadın, Düşes de Gordon'a benziyor. Yüzünde bir tatlılık var, teni kar gibi, saçları kumral, elimden tuttu, yanına oturttu.

Ben, bana olan fevkalâde hürmetini göstermek için M. de V*** nin hareme girmesine müsaade etmişti. Salonda yirmiye yakın kadın vardı. İçlerinden bir tanesi, başına hotoz yerine yüksek bir kalpak giymişti. Öyle ki, saçlarının arkasına bir nevi yastık gibi yerleştirilmişti. Prensese bunun bir Eflâklı olduğunu ve memleketin modasına göre giyinmiş bulunduğunu söyledi.

Bütün şark kadınlarının sorması âdet olan sualleri sorduktan sonra Eflâkta hiç olmazsa bir yıl kalacak olursam fevkalâde memnun olacağını ilâve etti. Bu arzuya Bey de karısı kadar kuvvetle iştirak etti. Fakat kendilerine Bükreşte ancak yirmi dört saat kalabileceğimi arzettim. Akşam yemeğine davet ettiler, kabul ettim. Yalnız daha evvel İstanbul'a mektup yazmak ve Bükreşe vardığımı bildirmek için müsaade aldım. Arabama bindikten sonra saray avlularından aynı merasimle çıktık. Yolda Eflâkın en büyük zadedânından Bano Dedescolo'nun bahçesini gezdirdiler.

Fakat, M. de Choiseul'e yazdığım bir mektubu henüz bitirmiştim. Beyin iki zabiti ile maiyetinden daha birçok kimseler Beyin kâtibi ile beraber içeri girdiler. Misafir edildiğim evin iç avlusuna bakan bir galeriye geçmemi rica ettiler. Avluda bir kalabalığın ortasında gemleri iki Türk tarafından tutulmuş gayet güzel bir Arap atı gördüm. Kâtip, Beyin benim atları çok sevdiğimi öğrenerek bu atı bana hediye ve kabul etmemi

rica ettiğini söyledi. Bu güzel hayvanı kendisine de birkaç gün evvel üç tuğlu bir paşa hediye etmiş. Kabul ettim ve seyislere, atı getirenlere ve bütün ahr uşaklarına para dağıttım.

Akşam yemeği, inanmayacağım derecede alafranga olarak hazırlanmıştı. Masanın başına Bey oturmuştu. Bir tarafında karısı, bir tarafında ben vardım. M. de V*** benim solumda idi. Sonra birçok kadınlar var-

Arzuhalı

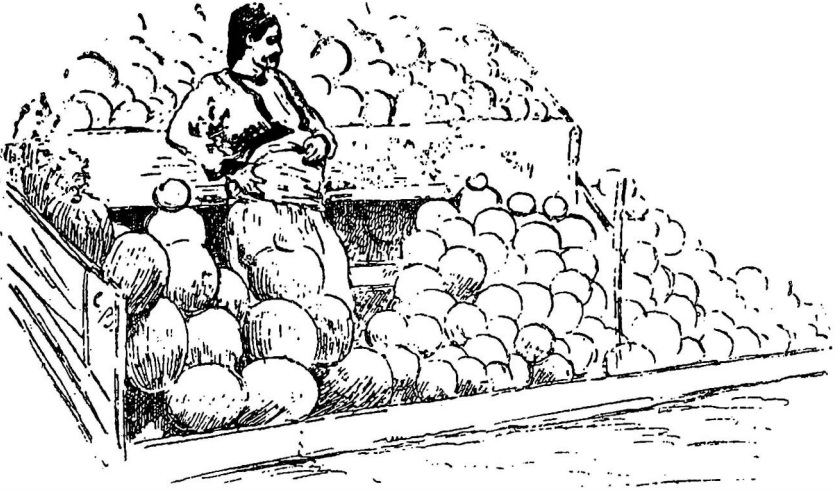
dı. Gümüş yemek takımları, İngiliz üslûbunda idi. Sofrayı dört büyük şamdan aydınlatıyordu ki, bana *albâtre* dan yapılmışlar gibi geldi, zümrüt ve yakuttan yapılmış küçük çiçeklerle süslü idiler. Yemek yenirken Türk sazı çalıyordu. Ara sıra onlar susuyor, bir Çigan orkestrası başlıyordu ki, çingenelerin parçaları en hantal. adamı bile dansa kaldırtacak

kadar oynaktı. Prens söz arasında Eflâkta beş bin kadar çingene bulunduğunu, evvelce ise sayılarının yirmi beş bin olduğunu söyledi.

Yemekten sonra evvelce Prensesin beni kabul etmiş olduğu salona geçtik.

Kocası çubuk içiyordu, ve Prensesin tütün içmeyişine hayret ettim. İçermiş te yanımızda nezaketen içmemiş.

Prens bana imparatoru ve Prens de Kaunitz'i tanıyıp tanımadığımı sordu. Bu şerefe nail olduğumu söyledim. «Onları tekrar görecek misi-

Manav

niz?» Dedi. «Muhtemel» dedim. «Öyleyse Prense söyleyiniz ki, emirlerine sadakatle âmadeyim. İmparatora da söyleyiniz ki, şimdi komşuyuz demektir, dost yaşyalım» dedi. Bu garabet karşısında az kalsın gülecektim. Fakat büyük ciddiyetle, fırsat bulursam emirlerini sadakatle ifa edeceğimi söylerim.

On bir buçukta izin almak için kalktım. Prenses bana gayet güzel işlemeli çevreler hediye etti. Tekrar, Eflâkta bir yıl kalamıyacağımdan dolayı özür diledim. Saraydan aynı alayla çıktım. Yalnız bu sefer gece olmak münasebetile yüz tane de meşaleci ilâve edilmişti. Büyük arabanın iki tarafında Türk saz takımı ile Çiğın muzıkacıları gidiyordu. Bu komik alay sinirlerimi o kadar yormuştu ki, Eflâk Beyinin kâtibi yanı-

da olmasına rağmen Fransız konsolosunun evine kadar güldüm. Orada muzikacılara bir avuç para verdim.

Eflâk Babiâliye senede dört yüz kese vergi veriyor (Bir kese 100 altındır). Bundan başka da hububat, yün ve binlerce koyun veriyor. Eflâk çobanları da yağ, peynir ve iç yağile beraber senede seksen bin deri veriyor.

Ertesi sabah erkenden hareket ettim. Bükreşten sonra ilk konakyeri sekiz mil garbinde Florestî'dir. Müthiş bir fırtınaya tutuldum. Gök gü-rültülerile bir yağmur boşandı. Geceyi bir Boyarın evinde geçirdim. Buradan sonra dağ eteğinde Argis suyu üzerinde güzel bir evi olan diğer bir Boyara misafir indim. Eflâk ovası burada bitiyordu. Artık dağlara tırmanmağa başlamıştık. Nihayet yine bir Boyara misafir olduk. Bu dağ-ların muhteşem güzelliğini tarif edemem. İnşaat için kereste veren or-manlar ve her çeşit ağaçlar fevkalâde çeşitli bir yeşillik teşkil ediyor. Dağlar arasındaki boğazlara girdiğimiz zaman, cereyanı gittikçe hızlanan suyun yatağını takip etmiye başladık. Sellerin devirip sürüklediği ağaç-lar bazı yerlerde tıkanıp kalmış ve bu suretle birtakım şelâleler vücut bul-muş. Bu geçtiğimiz yerler kadar güzel ve fakat vahşi bir yer görmedim.

Yol tehlikeliydi. Ne kadar ağır ilerlediğimi şundan anlayın: yaya olarak yanımızda giden yirmi köylü, yolu yer yer kapıyan arabam kadar iri kayaların üzerinden arabamı geçirebilmek için ellerile tutup kaldırı-yorlar ve o kayaların üzerinden aşırıyorlardı. Bir gece, bu köylü kıla-vuzlarım arabamı küçük bir ovada azıcık kendi haline bırakacak oldular, devrildim, yaralanmadım ama o kadar şaşırmıştım ki, bir müddet devril-miş olan arabanın içinden çıkmak hatırıma gelmedi.

Transilvanya ile Eflâk arasındaki yol pek garip bir şekilde kötü, su-reti mahsusada bozulmuş. İmparator ile Babiâli arasındaki muahedenin bir maddesinde bu yolun topçu nakliyatını imkânsız şekle konması tes-pit edilmiş. İki devletin siyasi noktai nazarları ne olursa olsun; seyyahlar bu tehlikeli yoldan yılmağa mecburdurlar.

Yuvarlandıktan sonra geceyi, sadece iki kulübe bulunan bir yerde geçirdim. Bunlardan birinde Mâtmazel *** ile koyun koyuna yattık. Er-

tesi sabah uyandıgımda, Arap atımı gördüm. Pencereimin yanında otlu-yordu. Kendisine bakan iki Arnavut ta ayaklarının dibinde uyuyorlardı.

Buradan birkaç saat sonra da Avusturya hududuna gelmiş bulunuyorduk.

Yerebatan sarayı

ürkiye Seyahatnameleri Serisi

Geçmiş asırlarda memleketimize gelmiş yabancıların Şark ve Türkiye yahatnameleri tarih kaynaklarımız arasında ehemmiyetli bir yer tutar.

Reşat Ekrem Koçu, bu seyahatnamelerin şayanı dikkat parçalarını imize naklederek kitabevimiz için Türkiye Seyahatnameleri adı ile bir ap serisi kurmuştur.

Bu kitaplar ayrıca, yine muhtelif zamanlarda memleketimize gelen res-
nların birer tarih vesikası olan kıymetli resimlerle tezyin edilmiştir.

Edmondo de AMICIS

1869 da ISTANBUL

İçinde C. Biseo'nun tabiat üzerinden yapılmış 41 resmi vardır.
25 kuruş

Théophile DEYROLLE

1869 da Trabzondan Erzuruma

İçinde muharririn tabiat üzerinden yaptığı 31 resim vardır.
25 kuruş

Elisabeth CRAVEN

1786 da Türkiye

İçinde C. Biseo'nun tabiat üzerinden yapılmış 23 resmi vardır.
25 kuruş

Jean de THEVENOT

1655 - 1656 da Istanbul ve Türkiye

İçinde muhtelif ressamların 14 nefis gravürü vardır.

ÇOCUKLAR

Hikâyeler - Hatıralar

Yazan: Reşat Ekrem Koçu

Hatıralar, hatıramsı hikâyeler ve hikâyelerden mürekkep olan «Çocuklar» 1. her parçasında hayretim ve hayranlığım artarak, bir hamlede okudum. Ümidimin çok üstünde bulduğum birer mensur şiir gibi işlenmiş hatıra eskizlerini okurken, bu doğuştan şair kabiliyetinin daha geniş, daha hareketli bir hikâye çerçevesi içinde belki aynı muvaffakiyetle tezahür edemeyeceği endişesi kitabın son parçası olan, büyük hikâyede dağıldı, ve bu hikâyede edebiyatımızın en hakikî ve usta kıymetlerinden biri karşısında olduğumu hissettim.

Kitabın birinci kısmında, muharrir, bize hatıralarına karışmış olan küçük çocuk portrelerini çiziyor. Fakat bunlar birer kroki değildir. Renk zenginliği derhal göze çarpıyor. Birkaç fırça darbesiyle ressam - şair, gözlerimizin önünde canlı yüzler resmediyor.

Reşat Ekremde, kelimelerin yolu, hissediliyor ki, dimağdan değil kalpten geçiyor. Onlara bu derece sıcaklık ve yumuşaklık vermek başka türlü mümkün olur muydu?

Ne güzel, ne duyarak tasvir ediyor. Bir şeyi anlatırken, bellidir ki, ressam gözlerinden hafızasına naksetmiş olduğu bir levhayı, aksi ameliyeyi takip ederek kâğıdın üstüne dökmektedir.

Şu tasvir parçasına bakınız:

«Ağları tamir ederken çıplak ayaklarının üstüne yığılan yosun kokulu ipliklerin gıcıklayıcı akışı, sandalın içinde ayna kırıkları gibi çırpınan balıkların türküleri ve hikâyeleri, sağ elinin bir parmağında bir iskorpit yarısı, saçlarını mısır püskülü gibi kavuran güneş, denizin üstüne avuç avuç saçılmış çil paralara benzeyen ay aydınlığı, sevildiği ve dayak yediği günler...»

Bu eserde hayranlığımı tamamlayan ve azamî haddine vardırان «Çocuk hırsızı» isimli büyük hikâye oldu. Bir teknik ustalığıyla işlenmiş olan ve başından sonuna kadar aksamadan, bilâkis heyecan ve alâkayı artırarak devam eden bu hikâye, edebiyatımız için yeni bir romancının doğusunu mu müjdeliyor? Yeni neslin bilhassa roman sahasında bu derece kısır olduğu bir devirde, Reşat Ekrem gibi cins bir muharririn, bütün enerji ve kabiliyetini bu yolda teksif etmesini temenni etmemek mümkün mü?

Sait Faik, bize onun bir «Grand Meoulnes» verebileceğinden emin olduğunu söylüyor. Ben sadece, Reşat Ekrem'in, isterse büyük bir Türk ro-dancısı olabileceğini kaydetmekle iktifa edeceğim..

Yaşar Nabi — Ulus.

DELI SALİH

Anam nerede saklar, hâlâ bilmem. Ölen kardeşimin kol saati, babamın ağzılığı, çocukluğumda giydiğim çamaşırlar ve daha birçok mektuplar, resimlerle beraber, Deli Salihin resmi, mübarek emanetlerdir.

Bir zamanlar Deli Salihin destanını yazmağa uğraşmıştım. Bu destanın kaynakları, ölmüş babamın söyledikleri, anamın ve evimizdekilerin hatıraları idi. Ara sıra da gönlümün arşivlerine müracaat etmiştim.

Evvelâ bir balıkçı Kuru buldum. Kuru deri ve kemikten bir adamdır. İskelet kelimesini bilmiyen arkadaşları ona Kuru demişlerdir; Bir balıkçı Hüseyin, balıkçı Mehmet, balıkçı Ali yahut bir balıkçı Ahmet silinmiştir. Bu adamın köyümüze bir kış günü geldiğini, aslının Adalı olduğunu söylerler. Kurunun evi yoktur, sandal içinde barınır. Yarı çıplak, kınalı ve pul-lu, tekire, mercana benziyen Salihi bize vermiş ve bir daha arayıp sormamış. Oğlu için de bir Kuru olmuş.

Burada, adının yanına deli gibi geniş manalı bir kelime seçilip konulan Salihi değil, kendimi yazıyorum.

Bize geldiği zaman, emeklermişim. Sesi, anamın südü gibi beni besleyip büyüttmüştür.

Benim için Cihan Harbi, onun askere gittiği gün başlamıştı. Salih ağabeyle beraber, bahçemizin çiçekleri ve evimizin önündeki deniz de askere gidiyor sanmışım.

O, evin kayıkçısı ve bahçıvanı, ve ben evin oğlu değildim. O kaptan ben tayfa, o bahçıvan ben yamağı, o bir usta, ben çırağı. Öyle sabahlar hatırlarım ki, Salih ağabeyin yüzümü okşayan eli, uykumu bir maske gibi çekip atardı.

Denize gün ışığı vurmadan girerdik. Yatağından çıkmış ılık vücudum, suya dalınca bir kere ürperirdi. Deniz cam gibi kırılır, ama vücudumuza batmazdı.

Boyum Salih ağabey kadar uzun, ellerim onun elleri kadar kuvvetli, ayaklarım onun ayakları gibi büyük olsun diye, o yüzer açılır, ben ardından giderdim.

Kadınların korutup binemedikleri balık gibi oynak bir sandalımız vardı. Biz ise ona, denizden çıkıp, sularımız aka aka binerdik. Bu oynak, balık gibi sandalı Salih ağabeyle beraber yapmıştık.

Evimizdenğ akraba çölleri ve arkadaşlarım, beş altı çocuk eksik ol -

mazdı. İstavro vardı, arkadaşım; İstavronun bir ablası vardı. Adı Afro idi. Köyümüzün delikanlıları ona Güzel derlerdi. Belki de billûrdan bir gül gibiydi.

Salih ağabey bizi etrafına toplar, bilmeceler söylerdi: «Küçücük arapçık, başındadır tablacık» derdi. Bunun çivi olduğunu öğrendiğim zaman katıla katıla güler, yerlere yuvarlanırdım.

Başında tablası olan küçücük Arabın ne olduğunu öğrenmek için Salih ağabeye vapur verirdik, söylemezdi, ev verirdik, söylemezdi, söyletinceye kadar, dağ verirdik, deniz verirdik. Bir gün Salih ağabeye kayık verdik, ev verdik, vapur verdik, dağ verdik, deniz verdik, inadı tuttu, söylemedi. Nasıl oldu bilmem.

— Salih ağabey dedim, Afroyu verdim.

Güzel Afroyu Salih ağabeye vermeyi bana kim öğretmişti? Kendi kendime bir şeyler öğrendiğim, korka korka da onları söylemeğe başladığım çağılardı. Çocuklar eğer isterlerse neler yapmazlar.

İstavro ablasının resmini çalıp getirmişti. Ben de, bize geldikleri bir gün Salih ağabeyi Afro ile konuşturdum.

Akşamları denizden çıkıp, giyinmeden sandalı indirir, Afroların yalısı önünden geçerdik. Salih ağabey temiz gezerdi. Fakat en güzel esvabı, Roma İmparatorlarının erguvan renkli toğasını andıran yanık kızıl derisiydi.

Evimizde anama Gelin Hanım derlerdi. Darıldığım zamanlar ben de Anne demez, Gelin Hanım diye seslenirdim. Anam beni severken öpmez, koklardı. Babam beni severken gözlerimin içine bakardı. Kim bilir niçin güler ve gözlerimi yumardım. O zaman başımı göğsüne alırdı. Babamın kalbini dinlemek çocukluğumda sevdiğim şeylerden idi: onu, büyük posta vapurlarının köpük saçan çarklarına benzettirdim. Salih ağabey beni severken ya saçımı çekerdi, ya kolumu incitirdi. Canımı yakardı.

Askere gideceği akşam, Salih ağabey beni anam gibi kokladı. Babam gibi gözlerimin içine baktı. Yumudum gözlerimi, kafamı göğsüne aldı. Büyük posta vapurlarının çarkı gibi gümbürdeyen kalbini dinledim. Göğsü sanki denizdi. Kafam gömülüymüş sandım. Kolları dalga gibi omuzla - rımdan aşırıyordu. Tuzlu, serin bir rüzgâr duydum.

Kendisine verdiğimiz dağların ve denizlerin ardından dönmiyen Salih ağabey, benim için bugün bir bilmecedir. [Sayfa 23 - 26]